

Матвійчук О.В.,
*аспірант, Національний університет водного господарства та при-
родокористування, м. Рівне*

ПЛАТА ЗА ВОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФІНАНСУВАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується спрямованість природоохоронних заходів і шляхи їх фінансування. Запропоновано принципи на яких повинна базуватись регіональна екологічна політика. Розглядаються нормативні плати за забруднення навколишнього середовища як система відповідальності та матеріального заохочення працівників підприємств, фондів охорони природи для поліпшення екологічної ситуації в регіонах.

The article investigates the direction of nature protection's actions and the ways of their financing. The author offers principles which have to form the basis of regional ecological politics. The normative charges for environment pollution are considered as a system of responsibility and financial stimulation of enterprise's employees, funds of environmental protection in order to improve ecological situation in regions.

Ефективне використання наявного потенціалу водних ресурсів, що ними володіє Україна, є на сьогодні одним з пріоритетів у господарській та природоохоронній діяльності. Одним з найбільш продуктивних шляхів підвищення ефективності водокористування є розробка та впровадження досконалого механізму визначення розміру належної державі частки економічної вигоди від господарської діяльності щодо використання водних ресурсів. Наявність такого механізму, що ґрунтується на нормах екологічного та господарського права, перетворює систему платежів за спеціальне водокористування у засіб фінансування та стимулювання природоохоронної діяльності, а також забезпечує практичну реалізацію цивільної відповідальності користувачів природних ресурсів перед нащадками за збереження природних ресурсів. Таким чином, запровадження платежів за спеціальне використання водних ресурсів та збори за забруднення природного середовища набувають статусу

вагомого інструменту державного регулювання раціонального природокористування та збереження навколишнього природного середовища. Проблемами оподаткування використання водних ресурсів та відносини щодо розподілу доходу за водокористування в своїх публікаціях розглядали А.В. Бурцева, І.В. Головинський, С.І. Доргунцова, В.М. Жулинський, Л.М. Труш, М.А. Хвесик, А.П. Чернявський.

Особливістю справляння платежів за спеціальне використання водних ресурсів є те, що вони є інструментами реалізації норм як податкового, так і екологічного права. Саме за рахунок надходжень від цих платежів здійснюється фінансування заходів для забезпечення охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Ці платежі є значним джерелом поповнення доходної частини державного та місцевих бюджетів.

Між тим, серед актуальних проблем водокористування питання вдосконалення системи державного регулювання даної сфери останнім часом набуло значної ваги саме тому, що в контексті ринкових перетворень в Україні спостерігається значне залучення природно-ресурсної складової національного багатства у господарський обіг. Відтак перед органами державної влади постає питання обґрунтованого розширення податкової бази, з одного боку, та запровадження нової системи стимулювання раціонального природо- і водокористування - з іншого боку. При цьому виникають додаткові можливості посилити регіональну спрямованість платежів за спеціальне водокористування, щоб стимулювати органи місцевого самоврядування до більш активних дій щодо раціонального використання природних ресурсів та вдосконалення роботи з охорони навколишнього середовища.

Тут варто зауважити, що, як і в попередньому році, в 2008 встановлено порядок розподілу сум збору за забруднення навколишнього природного середовища між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами. Так, до джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України на 2008 р. в частині доходів віднесено 65 % збору за забруднення навколишнього природного середовища, а 35 % збору за забруднення навколишнього природного середовища, в тому числі: до місцевих (сільських, селищних, міських) - 10 %, обласних та Автономної Республіки Крим - 25 %, Київського та Севастопольського міських - 35 % є джерелом формування спеціального фонду місцевих бюджетів у 2008 р. Відповідно платники перераховують суми збору одним платіжним дорученням на

рахунки, відкриті в територіальних органах Державного казначейства, які здійснюють розподіл цих коштів у співвідношенні, визначеним законом [1].

Вважаємо, що наявна система платежів за спеціальне водокористування з певними корекціями може бути перетворена у засіб фінансування та стимулювання природоохоронної діяльності. Очевидно, що такий підхід має спиратися на принципи раціонального та екологічно спрямованого використання водних ресурсів. Реалізація останніх прямо пов'язана із такими завданнями:

- розробка та впровадження науково обґрунтованої системи управління водними ресурсами та водогосподарськими комплексами в басейнах великих і середніх рік, й особливо їх якістю, яка б врахувала глобальні і регіональні закономірності формування водних екосистем;

- впровадження науково обґрунтованої системи водокористування і водоспоживання, яка, з одного боку, максимально забезпечувала б усі галузі народного господарства водою, а з другого — не допускала таких змін у водних екосистемах, які б у майбутньому могли призвести до їх деградації і виснаження;

- створення водоохоронних комплексів у місцях надмірної концентрації забруднювачів водних об'єктів і впровадження автоматизованих систем управління водоохоронними комплексами;

- розробка і впровадження комплексних систем водопостачання і каналізації та водоохоронних заходів у масштабах промислових регіонів та цілих річкових басейнів;

- розробка і впровадження безвідходних та безводних технологій, переведення промислових підприємств на оборотне водоспоживання, будівництво очисних споруд, застосування нових методів де мінералізації шахтних вод;

- розробка і впровадження еколого-економічної оцінки водних ресурсів, її використання при плануванні водоспоживання, водокористування та здійснення водоохоронних заходів;

Програма раціонального і комплексного використання, а також охорони водних ресурсів у територіальному та галузевому напрямках повинна здійснюватись багатьма міністерствами й відомствами, а також безпосередньо кожним виробником. Завданням їх повинна стати організація раціонального використання водних ресурсів, здійснення заходів, що запобігають їй забрудненню; контроль роботи очисних споруд та скидання промислових, дренажних, комунально-побутових та сільськогосподарських стічних вод; організація експлуатації міжгалу-

зевих водогосподарських споруд і систем; розробка проектів перспективних та річних планів розвитку водного господарства й охорони води, водогосподарських державних балансів і планів розподілу води між водокористувачами у басейнах річок, облік споживання та розподілу води; контроль виконання правил експлуатації водойм тощо.

Тут слід згадати, що водокористувачами є підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземні юридичні і фізичні особи та особи без громадянства, які здійснюють забір води з водних об'єктів, скидають в них зворотні води, або користуються водними об'єктами.

Використання вод здійснюється в порядку загального і спеціального водокористування, для потреб гідроенергетики, водного і повітряного транспорту. Всі підприємства України, що забирають воду для господарських потреб, Законодавством повинні одержати Дозволи на спеціальне водокористування. Для цього розробляються і затверджуються питомі норми використання води на одиницю продукції, валові обсяги використання води, гранично допустимі обсяги скиду забруднюючих речовин. Чинна інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів речовин у водні об'єкти із зворотними водами встановлює обсяги гранично допустимого скиду, тимчасового погодженого скиду, встановлює час, за який підприємство повинно ввійти в показники гранично допустимого скиду (ГДС).

Підприємство питного водопостачання здійснює свою діяльність при наявності дозволу на спеціальне водокористування, який видається в порядку, встановленому КМ України.

Чинні платежі за природокористування враховують лише витрати на відтворення природних ресурсів. Тому вони, як правило, занижені порівняно з диференціальною рентою, яка виникає при експлуатації ресурсів. Важливою функцією платежів за природні ресурси є створення економічних передумов для розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу на принципах повного госпрозрахунку і самоокупності.

Відрахування підприємств за викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище, а також кошти, що стягуються з порушників природоохоронного законодавства у вигляді штрафів, та інші надходження повинні створювати резервний фонд охорони природи на різних регіональних рівнях.

Нині є багато альтернативних рішень щодо визначення єдиної регіональної ставки плати за забруднення довкілля. За будь-якого варіанта розрахунку варто зважити на необхідність створення регіонального резервного фонду охорони природи,

а також рівень наявної системи обліку та її об'єктивності для розрахунків нормативів. При цьому методи визначення мають бути простими і не трудомісткими.

Основна мета встановлення нормативів плати за забруднення навколишнього середовища – створення системи відповідальності та матеріального заохочення працівників підприємств, суспільного фонду охорони природи для поліпшення екологічної ситуації в регіоні.

Нормативи плати за викиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище встановлюються: за гранично допустимі (в межах визначених лімітів) викиди (ГДВ); за перевищення допустимих відносно установлених лімітів викидів; за аварійні (залпові) викиди. Нормативи є підставою для затвердження місцевими органами управління розмірів плати конкретними підприємствами за забруднення довкілля.

Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів передбачають:

- 1) видачу дозволів на спеціальне водокористування;
- 2) встановлення нормативів плати і розмірів платежів за збір води та скид забруднюючих речовин;
- 3) встановлення нормативів плати і розмірів платежів за користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту;
- 4) надання водокористувачам податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, безвідходних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, здійснення відповідно до законодавства інших заходів, що зменшують негативний вплив на води;

5) відшкодування у встановленому порядку збитків, заподіяних водним об'єктам у разі порушення вимог законодавства.

В Україні виникає необхідність перегляду державної політики регулювання водокористування для стимулювання економії водних ресурсів в одних регіонах та сприяння ефективнішому залученню їх у господарський оборот – в інших. Насамперед, потребують заміни окремі складові системи фіскального регулювання використання водних ресурсів. Існуюча система недостатньо враховує дисперсність як в обсягах збору води з природних водних об'єктів, так і величину зборів, які стягуються за спеціальне водокористування.

Найвищі обсяги забору води з природних водних об'єктів зафіксовані у Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Запорізькій, Херсонській, Київській областях, АР Крим та м. Київ.

У Донецькій області найвищий обсяг водозабору (2223 млн. м³) зумовлений значною потребою господарського комплексу, адже в цьому регіоні розміщені потужні центри важкої індустрії. Насамперед, це кон'юнктура на світових ринках металопродукату, чавуну та сталі, отже, потреба у водних ресурсах зменшуватись не буде [2].

Підприємницькі структури мають не лише відшкодувати обсяги викидів шкідливих речовин, скидів стічних вод та понадлімітне використання природних ресурсів, а орієнтуватись на обмеження негативного впливу на довкілля, впроваджуючи безвідходні та ресурсозберігаючі технології. Це стане можливим за умови надання водокористувачам податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, безвідхідних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, здійснення відповідно до законодавства інших заходів, що зменшують негативний вплив на водні ресурси. Впровадження науково обгрунтованої системи водокористування і водоспоживання, яка, з одного боку, максимально забезпечувала б усі галузі народного господарства водою, а з другого - не допускала таких змін у водних екосистемах, які б у майбутньому могли призвести до їх деградації і виснаження, а також розробка і впровадження еколого-економічної оцінки водних ресурсів, її використання при плануванні водоспоживання, водокористування та здійснення водоохоронних заходів є необхідною умовою раціонального природокористування та збереження навколишнього природного середовища. Слід зауважити, що чинні нормативи плати за використання водних ресурсів не враховують затрат на їх відтворення, тому варто переглянути нормативи плат у бік збільшення, враховуючи нерівномірність територіального розподілу водних ресурсів, та розглянути перерозподіл плати за використання водних ресурсів і збільшити частку відрахувань в місцеві бюджети.

Література

1. Чекашкін С. Про особливості адміністрування збору за спеціальне водокористування у 2008 році // Вісник податкової служби України. – Київ, 2008. – №6. – С.21-23.
2. Голян В.А. Фіскальне регулювання водокористування в умовах нових економічних викликів // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 12(66). – С. 194.